

Yazar: Volkan Ertit

Alevilikte Sekülerleşme

Yayın Tarihi: **2 Temmuz 2025**

Özet

Alevi sekülerleşmesi, modernleşmenin etkisiyle Türkiye'deki Alevi topluluklarında dinî inanç ve kurumların etkisinin zayıflamasını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu dönüşüm, klasik sekülerleşme teorisinin öngördüğü biçimde, inanç ve uygulamalarda azalma ile açıklanabilir. 1950'lerden itibaren Alevilerin gündelik yaşamı modernleşmeden etkilenmiş, 1980 sonrası Alevi kimliğinin kamusal alanda görünürlüğü artmıştır. Ancak bu görünürlük dinî canlanma değil, daha çok kültürel bir kimlik inşası olarak değerlendirilmelidir. Zira Alevilerin yoğunluklu yaşadığı bölgelerde yapılan niteliksel araştırmalar, evlilik, musahiplik, dedelik ve cem ritüelleri gibi geleneksel yapıların genç kuşaklar arasında işlevini kaybettiğini göstermektedir. Dedelerin otoritesi azalmış, cemler kültürel törenlere dönüşmüştür. Bu durum, dinî kurumların yerini seküler yapıların almasıyla açıklanabilir. Musahipliğin yerini STK'lar, dedeliğin yerini hukuk, cemlerdeki eğitimin yerini okullar almıştır. Böylece Alevilik inançtan çok aidiyet temelli bir kültürel forma evrilmiş, folklorikleşmiştir. Bu dönüşüm, sekülerleşme teorisinin Batı dışı bağlamlarda da açıklayıcı gücünü ortaya koymaktadır.

Alevi Sekülerleşmesi

Alevi sekülerleşmesi, modernleşme sürecinin etkisiyle Türkiye'deki Alevi topluluklarının geleneksel inanç yapılarında ve dinî kurumlarında meydana gelen dönüşümü tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Alevi sekülerleşmesi bu ansiklopedi maddesi için klasik sekülerleşme teorisi çerçevesinde sunulacaktır. Klasik sekülerleşme teorisi, modernleşmenin doğrudan doğruya dinî inanç ve uygulamalarda azalma ile sonuçlandığını ileri sürer (Bruce 2002; Wilson 1976). Bu teoriye yönelik eleştiriler özellikle 1990'lardan itibaren ivme kazanmış; küresel düzeydeki dinî canlanma örnekleri ve dinin politik alandaki etkisi gibi olgular, sekülerleşme teorisinin evrensel geçerliliği açısından sorgulanmıştır (Berger 2008; Stark 1999). Bu ansiklopedi maddesi, sekülerleşme teorisinin Batı Hristiyanlığı dışındaki dinî gruplar üzerindeki geçerliliğini, Türkiye'deki Alevi toplulukları örneği üzerinden tartışmaktadır.

Alevilik, tarihsel olarak dışlanmışlıkla şekillenmiş, hem kırsal izolasyon hem de kimliğe dair hassasiyetlerle tanımlanan heterodoks bir inanç sistemidir (Erdemir 2004; Lord

2017; Zeidan 1999). Türkiye’de 1950’lerden itibaren ivme kazanan modernleşme süreci, Alevilerin gündelik yaşam pratiklerini derinden etkilemiştir. 1980’lerden sonra gözlemlenen “Alevi canlanması” (Alevi revival) ile birlikte, Alevilik daha görünür hale gelmiş ve Aleviler kamusal alanda kendilerini daha açık ifade edebilmiştir. Ancak bu canlanmanın Aleviliğin gündelik hayattaki etkisini artırıp artırmadığı sorusu, sekülerleşme açısından kritik önemdedir. 1960’lardan itibaren sol ideolojilerle yaklaşan Aleviler, dinî kimliklerinden çok sınıfsal ve siyasal kimlikleriyle öne çıkmışlardır. Bu süreçte cem ritüelleri zayıflamış, dedelerin otoritesi sarsılmıştır. Ancak 1980’lerden itibaren Alevi dernekleri kurulmuş, dedeler bu yapılar içinde yer almış ve Alevilik daha sistemli biçimde temsil edilmeye başlanmıştır (Dressler 2012; Soner & Toktaş 2011). Bu dönüşüm, Alevilik’in folklorik ve kültürel bir kimlik olarak yeniden inşa edilmesine zemin hazırlamıştır (Sökefeld 2004).

Ancak Çorum ve Tunceli illerinde yapılan niteliksel alan araştırmasında, farklı kuşaklardan 40 kişiyle (20 ebeveyn ve onların evli çocukları) derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Evlilik, musahiplik, dedelik ve cem ritüelleri temelinde kuşaklar arası dönüşüm analiz edilmiştir. Bu çalışmada geleneksel Alevi kurumlarında bazı çözümler ya da esnemelerle karşılaşmıştır. Örneğin geleneksel Alevilikte evlilik topluluğa kabulün ön koşuluydu. Ancak günümüzde boşanma daha kabul edilebilir hale gelmiş, Alevi olmayanlarla evlilikler yaygınlaşmıştır. Bu durum, dinî sınırların esnemesine ve toplumsal kontrol mekanizmalarının zayıflamasına işaret etmektedir. Bununla birlikte, kutsal kardeşlik bağı olarak görülen musahiplik kurumu, genç kuşaklar arasında işlevini yitirmiş görünmektedir. Özellikle şehirleşme, bireyselleşme ve cem törenlerine katılımın azalması, bu kurumu sembolik hale getirmiştir. Musahiplikle birlikte dini önderlerin de gücü ve prestijinde azalma dikkat çekmektedir. Dedeler, gelenekte hem dinî hem de toplumsal otorite figürleriydi. Ancak bugün, genç kuşaklar dedelere başvuramakta, birçok dede kentlerde farklı mesleklerde çalışmaktadır. Cem ritüelleri kültürel bir etkinliğe dönüşmüş, “düşkün” ilan edilme gibi sosyal yaptırımlar anlamını yitirmiştir.

Böyle bir toplumsal dönüşüm klasik sekülerleşme teorisinin temel iddialarıyla örtüşmektedir. Modernleşme ile birlikte dinî kurumların toplumsal işlevleri seküler kurumlara geçmiştir (Stolz 2010; Hirschle 2014). Örneğin, musahipliğin yerini STK’lar, dedeliğin yerini devletin hukuku, cemlerdeki eğitimin yerini devlet okulları almıştır. Bu durum, Alevi canlanmasının bir dinî canlanmadan çok, kültürel kimlik temelli bir canlanma olduğunu göstermektedir. Sökefeld’in (2004) “folklorlaşma” kavramı, Aleviliğin bu yeni biçimini açıklamada kullanışlıdır. Cem, semah ve saz gibi ritüeller, artık inançsal değil, kimliksel göstergeler olarak varlık göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak Alevi sekülerleşmesi, inancın bireysel yaşam üzerindeki yönlendirici etkisinin azalmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Alevilik modern Türkiye toplumunda inançtan ziyade aidiyet temelli bir kültürel forma evrilmektedir. Sekülerleşme teorisi, bu dönüşümün anlaşılmasında Batı-dışı ve Hristiyan olmayan bağlamlarda da açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

Alevi sekülerleşmesine dair bu madde, modernleşme süreçlerinin Türkiye'deki Alevi topluluklarının dinî kurumlarını, ritüellerini ve toplumsal yapısını nasıl dönüştürdüğünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Klasik sekülerleşme teorisi temelinde ele alınan yazı, Aleviliğin yaşayan bir inanç sistemi olmaktan çıkarak kültürel bir kimlik formuna dönüştüğünü savunmaktadır. *Musahiplik*, *dedelik* ve *cem* gibi yapılar, özellikle genç kuşaklar arasında bağlayıcı dinî işlevlerini yitirmiş ve yerlerini sivil toplum, hukuk ve kamusal eğitime bırakmıştır.

Çorum ve Tunceli'de yapılan saha araştırması, boşanma ve farklı inançlardan evliliklerin artık daha kabul edilebilir olduğunu; *dedelerin* otoritesinin azaldığını ve eskiden kutsal olan pratiklerin büyük ölçüde sembolik hale geldiğini ortaya koymaktadır. Bu örnek, Alevi canlanmasının bir dinî dirilişten ziyade, kültürel bir görünürlük olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, Alevilik artık bireysel yaşamı yönlendiren bir inanç alanı olmaktan çok, tarihsel dışlanmışlıkla biçimlenmiş ve modern koşullara uyarlanmış kolektif bir kimlik göstergesine dönüşmüştür.

Kaynakça & İleri Okumalar

Berger, Peter L. 2008. "Secularization Falsified." *First Things: A Monthly Journal of Religion and Public Life* 180 (February): 23-28.

Bruce, Steve. 2002. *God Is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishing.

Dressler, Markus. 2012. "Dede." In *Encyclopaedia of Islam, THREE*, edited by Kate Fleet, Gudrun Krämer, Denis Matringe, John Nawas, and J. Stewart Devin. Leiden: Brill. https://doi.org/10.1163/1573-3912_ei3_COM_25960

Erdemir, Aykan. 2004. *Incorporating Alevi: The Transformation of Governance and Faith-Based Collective Action in Turkey*. Doktora tezi, Harvard University.

Hirschle, Jochen. 2014. "Consumption as a Source of Social Change." *Social Forces* 92 (4): 1405-1433. <https://doi.org/10.1093/sf/sou001>

Lord, Ceren. 2017. "Between Islam and the Nation: Nation-Building, the Ulama and

Alevi Identity in Turkey.” *Nations and Nationalism* 23 (1): 48-67.

<https://doi.org/10.1111/nana.12238>

Sökefeld, Martin. 2017. “Religion or Culture? Concepts of Identity in the Alevi Diaspora.” In *Diaspora, Identity and Religion: New Directions in Theory and Research*, edited by Waltraud Kokot et al., 33-55. London: Routledge.

Soner, Bayram Ali, and Şule Toktaş. 2012. “Alevi and Alevism in the Changing Context of Turkish Politics: The Justice and Development Party’s Alevi Opening.” *Turkish Studies* 12 (3): 419-434. <https://doi.org/10.1080/14683849.2011.604214>

Stark, Rodney. 1999. “Secularization, R.I.P.” *Sociology of Religion* 60 (3): 249-273. <https://doi.org/10.2307/3711936>

Stolz, Jörg. 2010. “A Silent Battle: Theorizing the Effects of Competition between Churches and Secular Institutions.” *Review of Religious Research* 51 (3): 253-276.

Wilson, Bryan R. 1976. “Aspects of Secularization in the West.” *Japanese Journal of Religious Studies* 3 (4): 259-276.

Zeidan, David. 1999. “The Alevi of Anatolia.” *Middle East Review of International Affairs* 3 (4): 74-89.